

نقش و رنگ در هنرهای سنتی کردستان

■ نقش و رنگ در هنرهای سنتی کردستان

■ لاله یزدانجو

کرکوک اربیل و عمده شهرهای ترکیه بررسی شده است. نقوش حکاکی شده بر سنگ مزارها که انگیزه‌های گوناگونی ایجاد می‌کند و ارتباط مستقیم آن با شخص متوفی و اینکه این نقوش نمادی از اعتقادات دینی و مذهبی است، موضوعی است که در ادامه مورد توجه قرار گرفته است.

نگارنده در مقدمه خاطر نشان می‌سازد که با توجه به عدم دسترسی به منابع اصیل، و استفاده از آثار موزه‌ای و منابع کتابخانه‌ای از جمله «مقدمه‌ای بر قالیچه‌های کرد و سایر یافته‌ها» نوشته ویلیام اگلتون و همچنین «دستبافته‌های عشایری و روستایی ایران» نوشته سیروس پرهام تا حدودی موفق به شناسایی و بررسی نقوش اصیل منطقه مورد نظر شده است. و مطالعه این آثار حاکی از تنوع نقوش سنتی و اصیلی است که به علت نزدیکی و رابطه پیوسته با کار و زندگی و محیط زیست مردم و باورها و اعتقادات به تناسب کاربرد آنها به گروه‌های متفاوتی تقسیم شده است و سطح وسیعی از آثار هنری سنتی و بومی مردم را دربر گرفته است.

پژوهش حاضر مجموعه‌ای است از نقوش اصیل منطقه کردستان که در دو فصل اول به تاریخ و جغرافیای منطقه کردستان و پوشاک و زیورآلات زنان کرد پرداخته است. شکل ظاهری، اجزاء و تزیینات هر لباس جنس و کاربرد هر یک و قطعات لباس با نام‌های محلی آن معرفی شده است.

صنایع دستی و نقش و رنگ در دستبافته‌های سنتی کردستان مبحث بعدی است که به نقش و رنگ در قالی، گلیم، جاجیم، نمذ، چیخ (چیق) پرداخته و با اشاره به نقوش اصیل منطقه به نقوش گردونه مهر، گل شطرنجی، ماهی درهم، شاخ قوچ، نقش چراغ و... تمامی اجزاء این نقوش اشاره می‌شود.

در بحث نقوش در معماری و تزیینات وابسته به آن نگارنده ضمن اشاره به تاریخچه مختصری از شهر سنندج، به نقش و رنگ تزیینات وابسته به بنا مانند آجرهای برجسته منقوش، آجرکاری، گچبری، پنجره‌های چوبی یا آروسی می‌پردازد. سپس عدم رشد و تکامل تاریخی معماری سنتی کردستان در اثر وقوع جنگ‌های محلی و قومی و وجود آثار قدیمی معماری کردها در شهرهایی چون سنندج، کرمانشاه، سلیمانیه،

داشت و ثابت نیز بود، به یکباره دارای راست رو نگردیدند. آنها که همه شرایط را برای ورود به مرحله بعد و استقرار راست‌روها دارا بودند و در همان مرحله می‌توانستند دارای چله کشی فارسی به همین شیوه امروزی گردند؟ چرا چنین ادعایی منطقی نیست؟

منطقی نیست زیرا باید بپذیریم که حرکت تاریخ (حداقل در ساخت و ساز وسایل و مایحتاج بشر) رو به جلو و پیشرفت است نه به سوی پس‌رفت. چگونه ممکن است بافندگان پذیرفته باشند که دارهای قالی باید به جای دیواره، دارای راست‌رو باشند و این را به اجرا هم درآورده باشند، و چله کشی پیشرفته معروف به فارسی را نیز در آن انجام داده باشند، اما در مرحله بعد دوباره به عقب بازگشته و با یک پس‌رفت دوباره راست‌روها را برچیده و سردار و زیردار را علاوه بر آنکه ثابت نمودند مجبور گردند باز هم دیوارها را سوراخ نمایند تا دارها بایستند؟

از طرف دیگر همین عدم وجود فراگیر دارهای ثابت بدون راست از یک سو و فراوانی دارهای متحرک بدون راست رو در جنوب و جنوب شرقی کشور بیانگر تقدم و تأخر زمانی در وقوع و فراموشی تدریجی و کامل نوع اول است. در کنار این عوامل گفتیم که چله کشی نیز خود دارای مراحل تحول و پیشرفت بوده است. به عبارتی گره زدن اضافی چله‌ها بر روی دارهای ثابت، به دلایلی که برشمردیم پیشرفته‌تر از پیچیدن همه چله‌ها به دور سردار است. همین پیشرفت در گرو تحولاتی بوده است که در ساخت دارها نیز تأثیر داشته است.

در اینجا می‌توان تمامی دارهای قالی و نامگذاری آنها را از ابتدا تا انتها با توجه به مراحل ساخت و پیشرفت آنها به این ترتیب طبقه‌بندی نمود:

۱- دارهای زمینی (اعم از کمان‌دار یا بدون کمان) که به طور کامل فاقد راست رو هستند و چله کشی بر روی دار انجام می‌پذیرد.

۲- دارهای عمودی ثابت (فاقد راست رو و چله کشی بر روی دار انجام می‌پذیرد) که البته می‌توانستند کمان‌دار هم باشند.

۳- دارهای عمودی متحرک فاقد راست‌رو (که چله کشی به شیوه معروف به فارسی برای آن انجام می‌گردید) که البته کمان دار بوده و هستند.

۴- دارهای عمودی متحرک دارای راست‌رو (که چله کشی به شیوه معروف به فارسی برای آن انجام می‌گردد) که البته کمان دار بوده و هستند.

۵- دارهای عمودی ثابت با راست‌رو (با چله کشی فارسی که می‌توانستند کمان‌دار باشند که البته امروز دیگر نیستند). سایر دارهای قالی به هر نوع که مشاهده شوند در ذیل هر یک از انواع مذکور قرار می‌گیرند. حتی دارهایی که برای بافت قالی‌های حجمی از آنها استفاده می‌شود خارج از این طبقه‌بندی‌ها قرار نداشته و فقط ظاهر دار تغییر یافته است. به عنوان مثال سردار و زیردار به شکل دایره و یا اشکال دیگر دیده می‌شود که متناسب با حجم مورد نظر است. این قبیل دارها را می‌توان دارهای مرکب نام نهاد.